

Internationellt

Ett femhundraårsjubileum

Den 31 oktober 1995 var det 500 år sedan Reichskammergericht, det gamla tyska rikets högsta domstol, kom till världen. Få svenska jurister torde ha ägnat dagen någon uppmärksamhet, och även i de delar av Europa där denna domstol hade jurisdiktion — dit hörde Österrike, det nuvarande Tyskland, Nederländerna, Belgien och vissa numera franska gränsprovinser — torde jubileet ha passerat utan nämnvärd uppståndelse. Till domkretsen hörde också den svenska provinserna i Tyskland liksom de danska områden i Schleswig och Holstein som var delar av det heliga romerska riket av tysk nation.

Reichskammergericht, vars mest berömde auskultant och fiskalsaspirant var en viss Johann Wolfgang Goethe (som inledde sin verksamhet som ”praktikant” vid domstolen, då förlagd till Wetzlar, år 1772) bildades i kraft av ett riksdagsbeslut i Worms år 1495 och upphörde att existera när det tysk-romerska riket upplöstes år 1806. Trots att domstolen under sina drygt trehundra levnadsår räknade många framstående jurister bland sina domare, kom dess praxis knappast att utöva någon varaktig verkan, sedan riket väl upphört att existera. Den Reichsgericht som kom att utöva den högsta domsrätten i det andra riket, det bismarckska, som tillkom 1871, citerar veterligen aldrig sin föregångare i det första riket. Att det tredje rikets domare, liksom förbundsrepublikens, inte återvänder till källorna från åren 1495–1806 är mindre förvånande. Det främsta skälet var ursprungligen sannolikt att Reichskammergericht inte offentliggjorde sina domskäl; att dessa ofta var omfattande och alltid grundligt utarbetade gjorde dem inte mer användbara. Det var genom den pandekträttsliga litteraturen som praxis kom att föras in i den tyskromerska rättens utveckling.

I en artikel i tidskriften *Neue Juristische Wochenschrift* pekar presidenten i Bundesgerichtshof professor Walter Odersky på tre egenskaper hos Reichskammergericht som motiverar att denna glömda högsta instans i det kristna västerlandets centrala (och länge i romerskrättsliga juristers och historikers uppfattning enda eller åtminstone högsta) statsbildning, *das Heilige römische Reich deutscher Nation*, förtjänar att bringas i åtanke, trots att domstolen tidigt blev föremål för häftig kritik från olika håll både för den oändliga tid som förfarandet tog i anspråk och för den bristande effektiviteten i verkställigheten.

För det första, framhåller Odersky (NJW 1995, s. 2901–2903), innebar grundandet av Reichskammergericht ett genombrott för idén att tvister inom det splittrade och politiskt alltmer maktlösa riket skulle göras upp genom domstolsförhandling och dom, inte genom självhjälp och strid. I samtidens ögon var detta sannolikt det viktigaste. Riksdagen i Worms 1495 lyckades enas om en riksomfattande fridslagstiftning — ”den eviga landsfreden” — som skulle göra slut på de otaliga fejderna i det tyska

riket och föra alla tvister inför en domstol, som dömde i högsta instans. Att den eviga freden, (ett begrepp som för övrigt kan sägas jubilera år 1995 också av ett annat skäl: det var för tvåhundra år sedan, år 1795, som Immanuel Kant i Königsberg utgav sin alltjämt läsvärda och tankeväckande skrift "Zum ewigen Frieden. Ein philosophischer Entwurf") i allt väsentligt blev en illusion är förvisso sant. Mellan de stora riksständerna i riket — kurfurstarnas stater, de habsburgska arvländerna och de allt starkare och bättre organiserade furstendömena, sådana som Hessen, Baden och Württemberg — kom i de talrika maktpolitiska tvisterna folkrättsliga relationer, dvs. i praktiken ett tillstånd utan överordnad rättsordning, att gälla, men föreställningen om en rättsgemenskap var därför inte helt död och den spelade också en viss roll i det odramatiska dagliga umgänget de tyska staterna emellan.

Viktigt är trots allt också att skapandet av Reichskammergericht var ett tidigt uttryck för maktdelningens idé. Den höga domstolen var inte ett organ för kejsarmakten. Domarna utsågs genom ett förfarande, där både kejsaren, ständerna och domstolens domare hade inflytande, och domarna var inte underkastade lydnessplikt mot någon makthavare. En viss kontroll, ett "visitationsinstitut", förekom men hade till enda uppgift att säkra integritet och omutlighet. Tidigt infördes stränga kompetenskrav. Idéhistoriskt och socialhistoriskt intressant och framtidsdigert var för övrigt att domstolen redan från början skulle till hälften bestå av "riddare", dvs. adliga domare, till hälften av "doktorer" — lärda ofrälsejurister. Denna idé återkommer som bekant när Svea hovrätt skapas 1614. Efter reformationen kom den regeln dessutom att gälla, att hälften av domarna skulle vara katoliker, hälften protestanter.

I dagens demokratiska "regionernas" Europa är det mycket möjligt att det tredje karakteristiska drag som presidenten Odersky framhåller uppfattas som mindre lovvärt. Reichskammergericht bidrog genom sin verksamhet inte blott till en alltmer förfinad (och i motsvarande mån ofta tidskrävande), i viktiga hänseenden kanoniskt rättsligt influerad processföring utan också till den tyskromerska rättens seger över de lokala folkliga rättssedvänjor som mot medeltidens slut var förhärskande eller åtminstone alltjämt förekommande i det vidsträckta rikets mer avlägsna delar. Vilka åsikter man än må ha om den romerska rätten var detta otvivelaktigt ett bidrag till en rättsharmonisering som hade påtagligt gynnsamma verkningar på den ekonomiska utvecklingen och som underlättade det enhetsverk som till slut kom till uttryck i 1896 års BGB.

Som hertig av Pommern var den svenske kungen riksstånd i det gamla tyska riket under åren 1648–1806. Av det skälet är Reichskammergerichts jubileum också ett svenskt jubileum, låt vara perifert och säkert på de allra flesta håll bortglömt.

Stig Strömholm